

különösen nagy fontosságot tulajdonít ennek az akaratgyakorlatnak, amelynek a célja az, hogy az indítékok és a cselekvés közötti kapcsolatot megerősítse és a mozgásos végrehajtást előkészítse és megkönnyítse. A keresztény esztétika is jól ismeri a fantáziának ezt az igénybevételét. Aki gondolatban (azaz képzeletben) helyesen cselekszik, annak a valóságos cselekvés sem okoz annyi nehézséget, mint aki ezt a fantáziatevékenységet elmulasztja. Természetesen nem szabad az ilyen fantázia-cselekvést illeténél többre értékelnünk: a *valódi* kapcsolatot indíték és cselekvés között *maga az élő cselekedet* szilárdítja meg igazán. A valóságos cselekvésben ugyanis igen gyakran az önszeretetnek, az egoizmusnak a legvőzése a legnagyobb akadály — és ez a képzeletben nem szokott jelentkezni, nem is győzhetjük le csak a képzeletben, hanem csak a valóságban, legelőször pedig az elhatározásban, amely mindig önmagunkon való erőszaktétellel jön létre.

Dr. Várkonyi Hildebrand.

A gimnázium új tanterve és utasítása.

Mióta az Organisationsentwurf nálunk is megteremtette a kétféle középiskolát, de különösen 1875 óta, amikor az új reáliskolai tanterv a reáliskolát is 8 évfolyamos intézménnyé tette, azóta a középiskolai kérdés állandóan napirenden van, aminek lényege az egységesítésre való törekvés. Az 1883. évi törvény, amely középiskoláinkat a legújabb időig szabályozta, ezt a kettősséget rendszeresítette, amivel a középiskolák egysége végleg megszűntnek látszott. Már a törvény képviselőházi tárgyalásakor komoly felszólalások hangzottak el az egységes középiskola mellett, de *Trefort Ágoston* közoktatásügyi miniszter határozatosan megvédte a gimnázium és reáliskola különállását és, hogy ez minél szembetűnőbb legyen, a törvény alapján kiadott tantervek megszüntették a reáliskolában a latin nyelvet, a gimnáziumban pedig kötelezővé tették a latinon kívül a görög nyelvet is.

Az egységes középiskola utáni törekvés ezután sem szűnik meg és egy miniszteri rendelet már 1887-ben fakultatíve ismét bevezeti a reáliskolába a latin nyelvet. Az 1890. évi XXX. t. c. pedig megszünteti a gimnáziumban a kötelező görög nyelvet és választást enged a tanulónak a görög nyelv vagy az u. n. görögpótló tárgyak tanulása között. A cél bevallottan az, hogy a kétféle középiskolát lehető közel hozzák egymáshoz. Ezt a kö-

zeledésre való törekvést azzal fejezték ki, hogy a görögpótló tárgyak közé az ábrázoló geometriát is felvették, hogy pedig a klasszikus műveltség se szenvedjen, görögpótló irodalmat tanítottak. Csakhamar kiderült, hogy ezek a tantervi változások senkit sem elégítenek ki és a II. Egyetemes Kongresszus 1896-ban fölveti az egységes jogosítású középiskolák gondolatát. Ez meghagyná a differenciált középiskolát, de mindegyiknek megadná a teljesen egyenlő jogosítást. Jelentős mozzanat ebben a törekvésben az a tanácskozás, melyet 1906-ban *Lukács György* közoktatási miniszter hívott egybe, amelyen *Fináczy Ernő* mint előadó előterjesztette az egységes jogosítású középiskolákról való tervezetét. A tervezet szerint a középiskolai típusok egy tárgy kivételével egyenlő tantervvel működnek. Ez magában foglalta volna a latin nyelvet is. Egy tárgyra nézve a tanulóknak szabad választásuk van, hogy görögöt vagy valamely élő modern nyelvet, ábrázoló geometriát, esetleg kémiát akarnak-e tanulni. Ebből a tervezetből a közbejött politikai változás miatt nem lett törvény. Évtizedeken át folytak ezután az irodalmi viták az egységes középiskola körül. A világháború megakadályozott minden reformtörekvést. A háború után *Klebsberg Kunó* miniszter az 1924. évi XI. t. c.-ben további szétkülönítést valósít meg, megteremti mint harmadik középiskolai típust a reálgimnáziumot, de egyúttal megvalósítja az egységes jogosítás elvét. A törvény alapján kiadott háromféle tanterv azonban sehogysem tud nyugvóra jutni, alig múlik el esztendő, hogy miniszteri rendelet kisebb-nagyobb módosítást ne eszközölt volna azokon. Míg végre az 1934. évi XI. t. c. gyökeresen megoldja ezt az évtizedek óta húzódó kérdést, megszünteti úgy a reáliskolát, mint a reálgimnáziumot és csak egyfajta középiskolát hagyott meg, a gimnáziumot.

A törvényt azonban könnyebb volt megfogalmazni, mint ennek alapján megfelelő tantervet készíteni. A feladatot megnehezítette, hogy míg a régi gimnáziumban összesen 13 tantárgyat tanítottak, addig az új középiskolai törvény, a régi háromféle középiskola minden igényét ki akarva elégíteni, 21 kötelező tantárgyat sorol fel. Ennyi tantárgyat egy típusú iskolába úgy elhelyezni, hogy az pedagógiai kívánalmaknak is megfeleljen, igen súlyos probléma. Ezzel magyarázható, hogy az 1934-ben megteremtett új középiskola csak most 4 év után kapta meg tantervét.

Közvetlenül a folyó tanév megnyitása előtt jelent meg az egyetemi nyomdában a tanterv és utasítás: „*Tanterv a gimnázium és leánygimnázium számára*” 1 kötetben és „*Részletes utasítások a gimnázium és leánygimnázium tantervéhez*” 2 kötetben. A tantervhez kiadott miniszteri rendelet utal a fent-

említett nehézségekre, felsorolja a négyévi kísérletezéseket, amelyekkel meg akarták közelíteni a lehetetlent. Kísérleteztek az ú. n. rövid óra bevezetésével, ami lehetővé tette volna a sok tantárgy megkívánta óraszaporítást. Megpróbálták a tantárgyakat összevonni, így pl. a leíró földrajzot összetömörítették az alsó két osztályba stb. Az Orsz. Közoktatási Tanács szakértői állandóan figyelemmel kísérték a kísérletek hatását és ezek figyelembevételével készült el végre 4 év után az új tanterv, amely a folyó tanév kezdetével már életbe is lépett.

Az új tantervben természetesen szerepelnek azok az új tantárgyak is, melyeket a törvény előír. Így gazdasági és társadalmi ismeretek a VI. osztályban heti 2 óra, vegytan a VI. osztályban heti 3 óra, egészségtan a IV. és VIII. osztályban heti 1—1 óra, második élő idegen nyelv (francia, angol, olasz) a négy felső osztályban heti 15 óra, szépírás az I. osztályban heti 1 óra, gyorsírás a IV. osztályban heti 2 óra, ének az I—III. osztályban összesen heti 5 óra, a leánygimnázium alsó négy osztályában kézimunka összesen heti 8 órában. Az összes heti órák száma eddig 236 volt, az új tantervben 258-ra emelkedett.

Ugyancsak a folyó tanév elején lépett életbe a megreformált német középiskolák tanterve és utasítása is. Ezt „*Erziehung und Unterricht in der Höheren Schule*” címen egy 265 oldalas könyvben adta ki a németbirodalmi közoktatásügyi miniszter. Ezt Külföldi Tanügyi Mozgalmak című rovatunkban ismertetjük részletesebben. Ebben a tantervben a gimnázium 8 osztályában összesen heti 279 óra van. Ezek 45 perces rövid órák.*

Új tantervünkben az egyes osztályok heti óraszámát az I—IV. osztályokban 31—31, az V. és VI. osztályokban 33—33, a VII. és VIII. osztályokban 34—34. Eddig az I. és II. osztályokban 28—28, a többi osztályokban 30—30 volt a heti óraszám. Mivel az új tanterv órái teljes órákat jelentenek, az óraszámok emelkedése igen nagy. A német gimnáziumban az osztályok sorrendjében a heti óraszámok: 31, 32, 35, 35, 36, 37, 37, 36 rövid óra.

A középiskolai törvény módot nyújt, hogy az V. osztályba lépő tanuló, meghatározott korlátok között, hajlama szerint választhat, hogy további tanulmányai folyamán a görög nyelvet vagy a második élő idegen nyelvet kívánja-e tanulni. Így tulajdonképpen visszatértünk a görög pótlós gimnáziumhoz és az egységes középiskola ismét kétágazatú. A tantervhez mellékelte óratervben minden megjegyzés nélkül szerepelnek úgy a görög nyelv, mint az élő idegen nyelv órái is.

---

* Részletes ismertetését lásd a *Külföldi tanítási mozgalmak* c. rovatban,

Igy természetes, hogy az óraterv V—VIII. osztálynak rovatában látszólagos összeadási hiba szerepel, mert az összeadásnál — természetesen — csak az egyik tárgy óráit vették figyelembe.

Megváltoztak természetesen az egyes tárgyakra kiszabott óraszámok is. A legnagyobb az óracsökkenés a latin nyelvénél, ahol 45 óráról 34-re csökkent az óraszám. Még a reálgimnáziumhoz képest is jelentékeny a csökkenés, ott 41 volt az óraszám. (A német gimnáziumban 35 a heti óraszám.) A görög nyelv 22 óráról 15-re csökkent. A német gimnáziumban 30 óra van. Csökkent továbbá 1 órával a természetrajz, 2 órával a mennyiségtan. Ellenben a testnevelés 16 óráról 31+8 órára emelkedett. (Németországban a testnevelési órák száma 40). 1—1 órával emelkedett az anyanyelv és a földrajz, heti 2 órával a rajz és műalkotások ismertetése.

A tantárgyakat a következőképen osztályozzuk: I. Nemzeti jellegűek (anyanyelv, történet, földrajz, rajz és műalkotások ismerete, gazdasági és társadalmi ismeretek, ének). II. Természettudományok: (természetrajz, vegytan, természettan, mennyiségtan, egészségtan). III. Nyelvek (latin, görög, német, második élő idegen nyelv): IV. Hittan. V. Testnevelés. VI. Egyéb (bölcsezet, szépírás, gyorsírás). Az órák a következőképen oszlanak meg az egyes csoportok között:

	1883-iki	1926 évi	1938 évi	németorsz. tanterv
I. Nemzeti jellegűek	25.90%	26.70%	28.60%	34.80%
II. Természettudomány	23.3	22	21.7	19
III. Nyelvek	37	36.8	26.3	27.6
IV. Hittan	6.9	6.8	6.2	4.3
V. Testnevelés	6.9	6.8	15.2	14.3
VI. Egyéb	—	0.9	2	—
Tantárgyak száma	14	13	21	13

Az egyes tantárgyak elosztása a tantervekben:

	6.90%	6.80%	6.20%	4.30%
1. Hittan	6.90%	6.80%	6.20%	4.30%
2. Anyanyelv	12.9	11.9	11.2	11.8
3. Történet	7.8	7.2	6.6	7.9
4. Földrajz	4.3	4.2	4.2	5.7
5. Latin nyelv	21.1	19.1	13.2	12.6
6. Görög nyelv	8.2	9.3	5.8	10.6
7. Első idegen nyelv	7.8	8.5	7.8	4.3
8. Természetrajz, vegytan, természettan	6.9	9.8	9.7	9.3
9. Matematika	10.8	12.3	10.5	9.7
10. Testnevelés	6.9	6.8	15.2	14.3

A leánygimnáziumban a latin nyelv a III. osztályban, a német nyelv az I. osztályban kezdődik. A tornaórák száma a leányiskolában csak 23; a fiúknál 2, a leányoknál 3 a filozófiai órák száma; leányoknál 8 óra kézimunka is van. A leányoknál minden osztályban 31 a heti órák száma. Egyéb-ként a felsorolt tanítási anyag fiúknál és leányoknál ugyanaz, kivéve a latin nyelvet a III—V osztályokban, a német nyelvet az I—V. osztályokban, továbbá a bölcsészet, a testnevelés és egészségtan anyagát sorolja fel a tanterv külön a leányiskolák részére. Az Utasítás minden tantárgynál hangsúlyozza, hogy a tanításnak figyelembe kell venni a nőnevelés különleges feladatait és kiemeli azokat a didaktikai árnyalatokat, melyeket a leányiskolában érvényesíteni kell.

A tanterv egyik fontos feladata, hogy az anyagot lehetőleg részletesen sorolja fel. A szűkszavú tanterv mellett a ke-retek túltágak maradnak, a tanárt kétségben hagyja a szükséges ismeretek mértékére nézve és a tankönyvírónak sem szolgál kellő útmutatással. Jellemző példa erre az új tanterv történelmi anyagfelsorolása. A IV. osztály anyagát így írja le: „Az antik világ és a keresztény Európa története a magyar honfoglalásig.” A többi osztály anyagát ehhez hasonló szűkszavúsággal sorolja fel. Ebből bizony nem sokat okul sem a tanár, sem a tankönyvíró. Ezúttal ritka szerencsés körülmény, hogy a tantervi utasítások a tantervvel egyidőben jelentek meg és ami a tantervben hiányosan van felsorolva, azt bőven egészítik ki az utasítások.

Egyik legfontosabb kérdés, nem okoz-e majd a tanterv követelménye túlterhelést. Erre a kérdésre kitér a tantervet életbe léptető miniszteri rendelet is. Eszerint a túlterhelés kérdésével összefügg a szelekció kérdésének rendezése. Ezt a feladatot a Rendtartásban és érettségi vizsgálati Utasításban foglalt megfelelő intézkedések mellett elsősorban a gimnázium művelődési tartalmának helyes és célravezető megválogatása szolgálja. Nagy gondot kell fordítani arra, hogy ezek a szempontok a gyakorlatban formálizmus nélkül érvényesüljenek és valóban hatékonyak legyenek. Kétségtelen, hogy a szelekció a gimnázium eredményes munkája érdekében is nagyon fontos. Emellett is agodalmat keltő az osztályok heti óráinak 30-on felüli emelkedése, a túlzottan sok tantárgy, nemkülönben az egyes tantárgyakból felsorolt anyag nagy tömege. Csak nagyon csekély enyhítés az a rendelkezés, hogy 1 óra után az órák már csak 40 percesek lehetnek. A felső osztályokban így is alig lehet az összes órákat délelőttre beosztani. A túlterhelést csak a tanár bölcs mérséklete és nagy tapintata tudja majd enyhíteni. Mert hogy a nehézségekből csak egyet említsek a latin és görög órák száma erősen csökkent, de a tantervben sem a

célkitűzés, sem az anyag nem igen változott meg. Mennyi pedagógia ügyességre lesz szüksége a tanárnak, hogy heti 4 órában ugyanazt elvégezze, amihez eddig heti 6 óra állott rendelkezésére.

Fontos szempont a tantervnél a tagozottság kérdése. Az új tanterven határozottan megkülönböztetők a 4—4 osztályos tagozottság. Magyar nyelv és irodalomból az alsó négy osztály az alapvető ismeretek elsajátításán kívül anagygyűjtést végez, a felső 4 osztály elmélyíti a négy alsó osztályban szerzett nyelvi és irodalmi ismereteket. A természettudományokból az alsó 4 osztály sorrendben tanít állattant, növénytant, fizikát és ásványtan-vegytant; a felső osztály ugyanezeket elmélyíti. A magyar történelmet és földrajzot az alsó 4 osztály befejezi, a felső négy osztály elmélyíti stb.

Ezek után lássuk az egyes tantárgyak szereplését a tantervben és utasításokban.

1. *Hit- és erkölcstan.* A 8 osztályban 2—2 óra, a németországi tantervben az alsó négy osztályban heti 2—2, a felső négy osztályban heti 1—1 óra szerepel. A magyar állami tantervek ezt a tárgyat eddig csak kitűzték és megállapították a heti óraszámokat. A tanterv megállapítását az illetékes egyházi hatóságokra bízta, a hivatalos tanterv ezt a megállapított anyagot nem közölte. Az új tanterv ettől a gyakorlatról most eltér és mellékletként közli a katolikus, református, evangélikus és izraelita vallástanítás tantervét. A német tantervet kibocsátó miniszteri rendelet megjegyzi, hogy eltekint a hittan tantervének közlésétől. A tanításnál azonban elvárja, hogy minden olyan anyag, amely alkalmas a nevelés egységét megbontani elmarad.

2. *Magyar nyelv és irodalom.* Óraszámok: 5, 5, 4, 3, 3, 3, 3, 3 összesen 29 óra. A német tanterv az anyanyelvre az első osztályban 5, a többiben 4—4 órát jelöl összesen tehát 33 órát. Nálunk a II. osztályban a heti óraszám 1-gyel emelkedett, a többiben változatlan. A célkitűzés újszerű fogalmazásban jelent meg: „Nemzeti nyelvünk és a magyarul olvasható irodalmi művek segítségével a tanulóknak erkölcsi magatartás, irodalmi műveltség és nyelvi kifejezőkészség szempontjából értékes magyar emberekké való nevelése.” Az Utasítás ezt a nagyon tömör fogalmazást részletezi és a magyar nyelvi és irodalmi oktatás elé a következő négy feladatot tűzi: a) szeretesse meg a tanulókkal a magyar szót, hogy a komoly és értékes irodalmi olvasmány állandó lelki szükségletükké váljék; b) élményszerűen adja át nekik azokat az erkölcsi tapasztalatokat, melyek az olvasmányokkal kapcsolatosak; c) mutassa meg azokat az eszközöket, melyek az irodalmi alkotás művelt élvezését lehetővé teszik; d) tudatosítsa nyelvünknek

szóban és írásban magyar, művelt emberhez illő használatát. Ez a célkitűzés tehát az irodalmi műveltség megszerzését tűzi ki főcélul, az Utasítások azonban a szabatos előadásnak szóban és írásban való fejlesztését minden osztályban sürgetik.

A célkitűzéseknek megfelelően az Utasítás úgy intézkedik, hogy a *magyar nyelvi és irodalmi nevelő oktatás alapja és középpontja az olvasmány*. Az időnek nagvobb, körülbelül háromnegyed részét az olvasmányok feldolgozására, a szóbeli és írásbeli gyakorlatokra, egynegyedrészt pedig a nyelvi és irodalmi ismeretek megszerzésére kell fordítani. Az olvasmány fontossága megköveteli, hogy tárgyalása erős oldala legyen középiskolai tanításunknak és nevelésünknek. Az olvasmánytárgyalást, úgyis mint a magyar szellemü lélekformálásnak legértékesebb és leghasznosabb eszközét, az Utasítás igen részletesen tárgyalja. A felhasználandó olvasmányokat a Tanterv nagyon szűkszavúan sorolja fel, annál részletesebben teszi ezt az Utasítás. Az olvasmányok felsorolása szinte teljesen megköti az olvasókönyv szerkesztőjének kezét és a tanárt is szorosan kijelölt út követésére szorítja. A felsorolt anyag azonban olyan, hogy a tanuló már korán tervszerűen gyűjti azokat az irodalmi ismereteket, melyekre a felső fok irodalmi oktatásának szüksége lesz. Az alsó osztályokban az olvasmányok helyettesítik a hiányzó történeti oktatást. Az I. osztályban megismertetik a magyar népeletet és a magyar nép képzeletében tükröződő mondai világot. A II. osztályban a mondai olvasmányok végig kísérik a magyarság életét a kereszténység befogadásától a mohácsi csatáig. A III. osztályban novellaszerű történeti elbeszélések a magyar múltból: török harcok, szabadságharcok, világháború. A Utasítás felsorolja a felhasználható írókat: Benedek Elek, Gaál Mózes, Gombos Albin, Voinovich Géza, Tóth Béla, Gárdonyi Géza stb. A IV. osztályban az olvasmányok középpontjában, Arany János Toldija áll. E műnek alapos, de nem elaprózó tárgyalása után következnek a magyarság képeinek megismerését elősegítő más olvasmányok. Az Utasítás az olvasmányok közé az újabb iradolum, sőt a legújabb irodalom legkiválóbb termékeit is bevonta. Az Utasítás olyan intézkedést is tartalmaz, hogy a VIII. osztályban néhány órát szentelni kell a megszállt területi magyar irodalomnak és rá kell mutatni arra a nehéz küzdelemre, melyet ez a tőlünk politikai határokkal elválasztott magyar irodalom kénytelen a magyar szó és lelkiség fenntartásáért megküzdeni.

Új intézkedés, a — miniszteri rendelet szerint ma már formai értékkel is alig bíró — retorikát, stilisztikát és poétikát kihagyták a tantervből. Ennek következtében a többi anyag elhelyezése is megváltozott. Az I. és II. osztályban a legáltalánosabban ismert nyelvtani jelenségek megfigyelésével, in-

duktív tárgyalásával tudatosítják a tanulóban a magyar nyelvtan alapjait és megismertetik a legfontosabb nyelvtani fogalmakat. Ezekre épül rá a III. és IV. osztályban az egyes jelenségeknek részletesebb, újabb szempontokkal is bővülő megfigyelése. Az Utasítás hangsúlyozza, hogy a III. és IV. osztályban a nyelvtani ismeretek tanításának nem az első két osztályban tanultak rendszeres összefoglalása a feladata, hanem az ott tanult alapismeretek felhasználásával a nyelvtani ismeretek kiegészítése, mélyítése. Az olvasmányokkal kapcsolatban ki kell térni műfaji fogalmakra, stílusismeretre, a költeményekkel kapcsolatban verstani ismeretekre. Ezeket az ismereteket az Utasítás az I. osztálytól kezdve osztályról-osztályra bővíti. A felső négy osztályban modern értelemben vett irodalomismeretet és irodalomtörténetet szab ki a tanterv. A magyar irodalom fejlődésének ismertetése közben a világirodalmi háttérre és összefüggésekre is ki kell térni.

A tanterv a *polgári ügyiratokat* a III. és IV. osztályra elosztja.

Az Utasítás külön fejezetet szentel a *kifejezés szóbeli és írásbeli gyakorlásának*. A mai tanítás gyakran mellőzi a hossz-aszas feleltetést. Az egész osztály részvételével folytatott megbeszélések közvetlensége azt hozza magával, hogy egyes tanulók sokszor csupán egyetlen mondatról járulnak hozzá a közösmunkához. Annál inkább résen kell lenni a tanárnak, hogy a tanulók előadóképessége ne sorvadjon el, hanem mentül biztosabban fejlődjék. Az Utasítás ennek alapján előírja, hogy meg kell ragadni minden alkalmat, hogy a tanulók nagyobb egységet alkotó gondolatsor világos, logikus, teljes, *szabatos előadásában* gyakorolják magukat. Igen tanulságos, amit tovább a céltudatosan vezetett *szóbeli stílus gyakorlatokra* előad. Felsorol egy pár játékos gyakorlatot is: melléknevek ellentétének kitalálását, megadott alanyok mellé kifejező állítmányok és jelzők megtalálását, hiányos szövegek kiegészítését, mondatelválasztó jelekkel el nem látott szöveg mondatokká különítését stb.

A dolgozatok száma az alsó négy osztályban 12, 12, 8, 8, a felső osztályokban 6, 6, 6, 5 iskolai és házi dolgozat. Az Utasítás részletesen foglalkozik a dolgozatok tárgyával, valamint a javítás módjával is. Az alsó osztályokban kísérletet lehet tenni, hogy egy-egy dolgozatot a javítási óra tanulságai alapján újra megírattunk.

3. *Történelem*. Óraszámok: —, —, 3, 3, 3, 3, 2, 3 összesen 17 óra. A IV. osztályban az eddigi 2 óra helyett 3, a VII. osztályban 2 óra van az új tantervben. A német gimnáziumban a történettanítás, az I. osztályban kezdődik az óraszámok: 1. 3, 3, 3, 3, 3, 3, 3, 3 összesen 22 óra.

Az új magyar tanterv általában központi szerepet szánt a nemzeti jellegű tantárgyaknak, ehhez képest a nemzeti történet is nagyobb szerephez jut. Ez kifejezésre jut a teljesen megváltozott célkitűzésben is: „A magyar nemzet múltjának, mai helyzetének, feladatainak, a történelem főbb mozgató eszméinek és sorsdöntő eseményeinek, továbbá a magyarság és más népek közötti viszony történelmi alakulásának ismerete.” A nemzeti nevelés szempontja megköveteli, hogy a tanuló nemzeti történettel kezdje és ezzel is fejezze be történeti tanulmányait. Ügyelni kell azonban arra is, hogy a nemzeti történet kellő világtörténeti távlatban álljon. Ennek megfelelően változott meg az anyagnak osztályonkénti elosztása is. A III. osztályos történettanítás pusztán elbeszélő alapon ad képet hazánk történetéről. A tanítás nem lehet fejtegető, hanem elbeszélő tanítási alakban eleven, színes képekkel a képzeletre és kedélyre kell hatni. A IV. osztálytól a VI.-ig a tanterv beilleszti a magyar történetet a világtörténetbe. A tanuló tehát nemcsak a világtörténelmet tanulja, hanem részletes tárgyalásban hazája történetét is. A VII. és VIII. osztály magyar története azután szervesen kapcsolódik a megelőző évek világtörténetéhez. Ebben a két osztályban a tanuló nemcsak fölleveníti, hanem kiegészíti és elmélyíti a világtörténeti háttér vázolásával azt, amit az előző osztályokban a magyar történetet tanulnak és pedig a szatmári békéig és a VIII-osztályban szerepelt a magyar történet, most a VII-ben már magyar történetet tanulnak és pedig a szatmári békéig és a VIII-ban napjainkig. Így tehát a történettanítás nem elégszik meg azzal, hogy a múlt eseményeit ismerteti, hanem kiterjeszkedik a jelenre is. A középiskola nem bocsáthatja ki a tanulót az életbe anélkül, hogy ne ismerjék meg a jelenkor társadalmi, gazdasági, művelődési és politikai életének főbb kérdéseit. Ezért az utolsó történelmi oktatási évnek utolsó harmadában arra kell törekednie, hogy a történelmi tanulmányokra építve, a tanuló általános tájékoztatást kapjon a mai társadalmi és állami életéről. Így tehát a tanuló a 8 év folyamán háromszor tekinti át a magyar történelmet és a VIII-ban a társadalmi és állami élet összefoglaló áttekintésével fejezik azt be.

Az Utasítás nagyon részletesen sorolja fel osztályonként a tanítási anyagot. Az Utasítás hangsúlyozza, hogy a történettanítás egész folyamán tervszerű és megfontolt menet szerint gazdaságos anyagbeosztással kell a történettanárnak eljárnia. Sohase ragadtassa magát megokolatlan kitérésekre, az anyag közlésében való aránytalanságra.

A módszer kérdéseit tárgyalva megállapítja az Utasítás, hogy a történettanításban három módszert kell használni: a) az öntevékenységre nevelő vagy a rávezető, b) a kérdező, c) a

közlő módszert. Hogy a három közül melyik lesz eredményes, azt az óra anyaga és a tanulók értelmi foka határozza meg. Sokszor előfordulhat mind a három egy órában. Az első megindítja a gondolkodás folyamatát, a második igen alkalmas az anyag elmélyítésére, a harmadik pedig az érzelmek felkeltésére, az akarat megindítására. Az elsőt és a harmadikat többnyire az új anyag feldolgozásában, a másodikat inkább a számonkérés alkalmával használjuk. Elbeszélő módszerhez kell folyamodnunk főleg akkor, ha történelmi nagyjainkról eszményi képet akarunk festeni, hogy belevéssük a tanulók lelkébe, vagy ha érzelmi világukban mély barázdákat akarunk szántani. Ilyenkor a történelmi órát ünnepélyes kell avatnunk. Az Utasítás részletesen tárgyalja a tanítás egyes fokozatainál használható módszert.

Külön fejezet foglalkozik részletesen a leányiskolákban való történettanítással.

4. *Gazdasági és társadalmi ismeretek.* Új tantárgy a VI. osztályban heti 2 órán. A német gimnáziumban nincs. Iskolánkivüli tényezők sokszor hangoztatott kívánsága volt ennek a tárgynak a középiskolában való tanítása. Nem tartották kielégítőnek a történet, földrajz vagy más tantárgy kapcsán nyújtott gazdasági ismereteket. Ezek a tényezők régen hangoztatták, hogy égetően szükséges a gazdaságpolitikai közszellem céltudatos nevelése, mert gazdaságpolitikai kérdésekhez érők ritkán akadnak nálunk. Ezt a hiányt akarja pótolni az a tantárgy, melynek célja az Utasítás szerint felkelteni a gimnáziumi tanuló érdeklődését a gazdasági élet tényei és kérdései iránt, hogy megismertesse velük a hazai közgazdaság fontosabb intézményeit és jelenségeit és a gazdálkodásból eredő társas kapcsolatokat, feltárja előttük e jelenségek összefüggését és képesítse őket gazdasági helyzetünknek és az előttünk kibontakozó gazdasági jelenségeknek helyes megítélésére, végül pedig megértesse velük, hogy a közgazdaság jelenségei, bár a fejlődés körülményei szerint változnak, törvényszerűségeknek vannak alávetve és ezeknek megszegése a társadalomra hátrányokkal jár. Kétségtelen igen fontos cél és nagy hiányt pótol. Más kérdés azonban, hogy ez a 2 órás tantárgy elég lesz-e a cél elérésére. Nagyon sok függ a tanártól, felkelti-e a kellő érdeklődést a tárgy iránt.

A Tanterv részletesen felsorolja az anyagot, az Utasítás pedig részletesen foglalkozik a módszer kérdésével.

5. *Föld- és néprajz.* A tárgy címében új a néprajz. Óraszámok: 3, 4, 2, —, —, —, 2, — összesen 11 óra. A II. osztály óraszama 1-gyel emelkedett, a IV. osztály 1 órás földrajza elmaradt, a VII. osztály 1 órája 2-re emelkedett. A német gim-

náziumban mind a 8 osztályban heti 2—2 földrajzi óra van, összesen 16 óra.

Lényegében megváltozott a kitűzött cél is: „A földnek és a rajta folyó életnek, különösen hazánk földrajzának és néprajzi viszonyainak megismertetése.” A tárgy nemzeti fontosságát mint a miniszteri rendelet mint az Utasítás is hangoztatja. A miniszteri rendelet hangsúlyozza, hogy a föld- és néprajznak az élményszerű honismereten kell felépülnie és ahhoz mint a művelt ember nemzeti öntudatának egyik alapjához az egész világ megismerése után újból vissza kell térnie.

A célnak megfelelően a földrajz tanítása a régi tantervvel szemben jelentékenyen kitágult, az anyagelosztás megváltozott. Az I. osztályban a szülőföldnek szemlélet alapján való megismeréséből kiindulva Magyarország, természetesen az egész kárpáti medencének földrajza. A II. osztályban fölemelt óraszám mellett az öt földrész leíró földrajza, a III. osztályban csillagászati és fizikai földrajz, továbbá a szerves világ és az ember földrajza. A VII. osztályban elméleti és gyakorlati térképismeret után, hazánk helyzete Európában, hazánk részletes leíró földrajza, hazánk politikai helyzetének megismertetése. Különös gondot kíván a katonai térkép olvasásának megtanítása.

A módszer tárgyalásánál hangsúlyozza az Utasítás, hogy gondosan ki kell szemelni a földrajzi névanyagot. Kétségtelen, hogy ez a földrajztanításnak egyik legtöbbet vitatott kérdése. A földrajzban előforduló névretengeteg könnyen túlterhelést okozhat, ami lelohasztja a tanulóknak a tárgy iránti érdeklődését. A megtanítandó nevek mennyisége különösen nagy gond a II. osztályban, mert ott az összes földrészek névanyaga gyűl egybe. Az Utasítás szerint elég 400—600 nevet megtanítani. Ezeket jól meg kell válogatni. Mindig azt kell tekintetbe venni, hogy a gyermeknek az életben mely nevek ismeretére lesz okvetlen szüksége.

A földrajztanítás eszközei között szerepel elsősorban a szabadban való szemléltetés. A képen való szemléletnek a természetben való szemléltetésen kell alapulnia. Ezért a földrajzot helyesen tanítani csak a honismeretből kiindulva lehet. A másik fontos eszköz a vázlatkészítés. A tankönyvön és térképen kívül minden tanuló földrajzi felszereléséhez nélkülözhetetlenül odatartozik földrajzi jegyzete. Ebbe rajzolja bele a földrajzi órán a táblán látott vázlatot is. A képek közül említi a faliképet, a vetített képet és a mozgóképet. A kirándulásokon szerzett fényképek fontos szerepet játszanak a tanításnál. További eszközök a térkép, a földgömb, a tankönyv, a tanulmányi kirándulás, a tanulóknak idevágó olvasmányai. Fontos eszközként emeli ki az Utasítás a tanítványok segít-

ségével lehetőleg minden iskolában megalkotandó kis muzeumot.

6. *Latin nyelv.* Óraszámok:

a régi tantervben: 6, 6, 6, 6, 6, 6, 5, 5 összesen 45 óra,

az új tantervben: 5, 5, 4, 4, 4, 4, 4, 4 összesen 34 óra,

a német tantervben: 6, 6, 4, 4, 4, 4, 4, 3 összesen 35 óra.

Az órák száma osztályonként 1—2 órával, összesen 11 órával csökkent. A célkitűzés szöszerint azonos a régivel, az anyagfelsorolás is csak keveset változott. A VI. osztályos prózai olvasmányai közül elmarad Sallustius egyik műve, a VII. osztály anyagából Ifjabb Plinius levelei átkerültek a VIII.-ba, de viszont jóval több itt az anyag Ciceróból. A VIII. osztályban elmarad Ciceró és Seneca, továbbá az egyházatyákból való szemelvények, de ide kerültek Ifjabb Plinius levelei. Az V—VIII. osztályokban elmarad, a régi tantervben szerepelt fél-évenkénti házi dolgozat. A kevés anyagcsökkenés semmi esetben sem áll arányban a nagy óracsökkenéssel és meg kell állapítani a nehézséget, hogy a régi célt így is el lehessen érni. Az utasítás 85. oldalán foglalkozik a latin nyelv tanítási módszerével, osztályonként igen részletesen foglalkozik az olvasmányok kezelésével, a nyelvtani anyaggal, a szótanulás kérdésével, a fordítási gyakorlatokkal, az írásbeli dolgozatokkal és a könyvnélküliekkel, de sehol sem említi az óracsökkenésből eredhető nehézségeket.

A leánygimnáziumban a III. osztályban kezdődik a latin nyelv tanítása 4, 4, 5, 5, 4, 4 összesen 26 órával. A cél ugyanaz mint a fiúknál, az elvégzendő anyag kevés kivételével, a VI. osztálytól szöszerint ugyanaz mint a fiúknál. Hogy a lényegesen kevesebb óraszám mellett miért lehet a leányoknál ugyanazt az eredményt elérni mint a fiúknál, azt az utasítás azzal indokolja, hogy a leányoknak nagyobb a nyelv és beszédképessége, mint a fiúknak, hogy a III. osztályban a leányok szellemileg sokkal értettebbek mint a hasonló korú fiúk, továbbá már megfelelő nyelvtani iskolázottsággal fognak hozzá a latin nyelv tanulásához.

7. *Görög nyelv.* Óraszámok az V. osztálytól kezdve:

a régi tantervben: —, —, —, —, 6, 6, 5, 5 összesen 22 óra,

az új tantervben: —, —, —, —, 4, 4, 4, 3 összesen 15 óra,

a német tervben: —, —, 5, 5, 5, 5, 5, 5 összesen 30 óra.

Az órák száma itt is erősen csökkent, a VII.-ben 1 órával a többiben 2—2 órával. A célkitűzésben annyi a változás, hogy kimaradt: „A görög irodalom fontosabb termékeinek ismerete.” Az anyag bizonyos eltolódást, szenvedett. Az irodalmi tanítás most is Xenophon olvasásával kezdődik a VI. osztályban. A homerosi eposzok olvasása a VI. osztály második felében kezdődik az Iliasszal, a VII.-ben van az Odysseia. A régi tanterv-

ben megfordítva volt. Ugyancsak a VII. osztály olvasmánya a görög líra is. A VIII. osztály olvasmány anyaga Platon és Sophokles egyik tragédiája, ez utóbbi eddig a VII. osztályban volt. Újítás a VIII. osztályban a görög szellemi élet attikai virágkorának összefoglaló tárgyalása az olvasottak alapján. Így tehát a régi anyagból elmardt Aristoteles és szemelvények az újszövetségi szentírásból és az egyházatyákból. Az V. és VI. osztályokban eddig kéthetenként volt iskolai írásbeli dolgozat, most itt is, mint a többi osztályokban havonként lesz.

Az Utasítás itt is részletesen foglalkozik az olvasmányok kezelésének módszerével, a nyelvtani anyaggal, az írásbeli dolgozatokkal, az irodalmi olvasmányok tárgyalásával, végül a görög szellemi élet összefoglaló áttekintésével.

8. *Német nyelv.* Óraszámok a III. osztálytól kezdve: 4, 4, 3, 3, 3, 3 összesen 20 óra. A német gimnáziumban angol az első élő idegen nyelv, az V. osztálytól kezdik tanítani 3, 3, 3, 3 összesen 12 órában. A régi magyar tanterv szerint a II. osztályban kezdték a németet tanítani, ez most megszűnt, de a III. VII. és VIII. osztályokban 1—1 órával emelkedett az óraszám, így tehát a heti órák összes száma nem változott.

A célkitűzésben a beszédgyakorlatok kerültek a tanítás középpontjába. Az Utasítás szerint nemcsak a kezdő fokon, hanem a felső osztályokban is a beszédgyakorlatok szerepelnek, ami újítás, mert a régi tantervben csak a II. osztályban szerepeltek a beszédgyakorlatok. Állandóan a felső fokon is ismétlődjenek a mindennapi élet tárgyairól és eseményeiről, a tanuló életkörülményeiről, szokásairól szóló beszédgyakorlatok, természetesen a tanuló fejlettebb értelmi fokának és érdeklődési körének megfelelően bővítve. Gondoskodni kell arról, hogy mondatszerkesztés és a nyelvi kifejezés választékossága szempontjából is állandóan emelkedjék a beszédgyakorlatok színvonala, s hogy a felsőbb osztályokban a tanulók lehetőleg összefüggően is elő tudják adni gondolataikat.

Az Utasítás különös hangsúllyal emeli ki, hogy a tanítás nyelve lehetőleg német legyen, különösen a középső és felső fokon. A nyelvtannak német nyelvű magyarázatától és tanításától azonban tartózkodni kell.

Az utóbbi időben sokat vitatott kérdés a szókincs szerzésének módja. Erre vonatkozólag az Utasítás részletesen rendelkezik. Nagyon kell ügyelni mind a beszédgyakorlatokkal, mind az olvasmányokkal kapcsolatban arra, hogy biztosítsuk a szóbőségnek lassú, de határozott fejlődését. Nem szabad — főként a kezdő fokon — fölöslegesen halmozni az idegen nyelv szavait. Az óvatos haladás és az egyszer megszerzett szókincsnek minél tökéletesebb begyakoroltatása a fontos. A szótanulásnak legjobb módja az, hogy folytonosan új kapcsolatban is-

mételtetjük a szókat és szólásokat a tanulókkal, az új szavakat pedig rokonértelmű szavakkal magyarázzuk. Így szinte maguktól kialakulnak a megfelelő szócsoporthok. *A pusztán szótanultatás és kikérdezés a gyakorlati nyelvtudás szempontjából igen csekély értékű, bármily szigorúan veszi a tanár.*

A leánygimnáziumban az I. osztályban kezdődik a német nyelv. Az óraszámok: 4, 4, 3, 3, 3, 3, 3, 2 összesen 25 óra. Itt is a beszédgyakorlatok és olvasmányok állanak a tanítás középpontjában. A tanterv az alsó 5 osztályának külön sorolja fel az anyagot, a 3 felső osztályban egyezik a fiúkével.

Írásbeli dolgozatok száma: 10, 10, 8, 8, 7, 7, 7, 6. A tanterv válaszol az iskolai dolgozatoknak tárgykörét és nemét. Az alsó osztályokban eleinte másolás, szótagolás, verseknek emlékeztetőből való leírása, később tollbamondás, kérdésekre felelés, egyszerűbb fogalmazás (tartalomelmondás, átírás, rövidítés, képleírás, levél) fordítás. A felsőbb osztályokban elbeszélések tartalmi kivonata, költemények elemzése, a képzőművészet alkotásainak leírása, színházi vagy filmelőadás leírása, utazások, önmegfigyelés stb. Az Utasítás részletesen tárgyalja a javítás módját is.

Az Utasítás ezeken kívül tárgyalja a helyesírás gyakorlásának kérdését, az olvasmányok tárgyalásának módját, az óra-beosztást, a nyelvtan módszerét, a könyvnélkülieket.

9. *Második élő idegen nyelv.* Lehet francia, angol vagy olasz. Óraszámok az V. osztálytól 4, 4, 4, 3, összesen 15. A német gimnáziumban nincs második idegen nyelv. A cél itt is teljesen gyakorlati, hogy az egységes középiskola tanulóinak egy része két világnyelv ismeretére tehessen szert. Az Utasítás szerint nem érhetjük be azzal, hogy a tanuló a mindennapi élet szűkebb szókincsének és nyelvformáinak birtokában megértse a francia nyelvű egyszerű beszédet és maga is tudjon mindennapi dolgokról beszélni, írni, hanem meg kell kívánni, hogy szert tegyen olyan magasabb rendű nyelvismeretre is, amely képesíti felsőbb tanulmányaiban a francia nyelvű irodalom felhasználására. De célja a tanításnak még az is, hogy megismertesse és megérttesse az illető idegen nép szellemi életét. Az Utasítás részletesen tárgyalja mindhárom nyelv tanításának módszerét. Hangsúlyozza, hogy *a tanulók csak úgy tehetnek szert gyakorlatilag is értékes nyelvismeretre, ha élőszóban is gyakorolják a nyelvet, alkalmatlan, tehát minden olyan módszer, amelyben az idegen nyelven való beszéd nem fordul elő.* Nem felelhetnek meg a direkt módszer különféle változatai sem és csak a közvetítő módszer alkalmazható sikerrel, biztos nyelvtani alapra épít, de a nyelvnek gyakorlati elsajátítására fordítja a legnagyobb gondot.

10. *Bölcsészet.* A régi tanterv a „Filozófia” nevet használta,

amit kár volt felcserélni. A tárgy a VIII. osztályban van fiúknál heti 2, a leányoknál heti 3 órában. A német gimnáziumban ez a tantárgy nem fordul elő. A célkitűzés szószerint a régi, az anyag is nagyon keveset változott. A leánygimnáziumok anyaga valamivel bővebb, amennyiben a leánynövendék jövődő anyai hivatására való tekintettel a neveléstan elemeit, a gyermekpsychológiát is bevonta az anyagba.

11. *Természetrájk.* Óraszámok: 2, 2, —, 3, 5, —, —, —, összesen 12 óra. A német gimnáziumban az I-től a VIII-ig minden osztályban 2—2 óra összesen 16 óra szerepel. A magyar tantervben az alsó két osztály óraszámja a régi, a IV. osztályé 1-gyel kevesebb, az V. osztályé 3-mal több, a VI. osztályban elmaradt a természetrájk 3 órája. A heti órák összege 1-gyel kevesebb a réginél.

A természetrájk tanítása az új tantervben átalakuláson ment keresztül mint az óraszámokat, mint az anyag elosztást illetőleg. Már a célkitűzés is jelzi, hogy új irányról van szó. Az I. és II. osztályban most is állattant és növénytant tanítanak, de *míg a régi rend szerint egyes könnyen szemléltethető virág leírása kapcsán, most mint a növény, mint az állatvilág csoportosítva az egy életközösséghez tartozó egyedeket tájképszerű együttesben tárgyalva.* A kiszemelést nem a rendszer csoportosítása irányítja, hanem az azonos tájegység keretében, a szemléltetés céljából rendelkezésre álló anyag szabja meg. Arra kell törekedni, hogy a tanuló az egyes élőlényeket természetes életkörülményeik között ismerje meg. Ezzel hozzászokik ahhoz, hogy a növényeket és állatokat ne magukban álló egyedekként nézze, hanem mindenkor a természet háztartásának életrendjébe illessze be.

A IV. osztály ásványtan anyagával kell megadni az V. osztályos természetrájkhoz szükséges előismereteket. Az Utasítás szerint figyelemmel kell lenni arra is, hogy sok tanuló ezzel az osztállyal befejezi a középiskolai tanulmányait, ezért az ásványtan mellett, az általános, szervetlen és szerves kémia nélkülözhetetlen alapelemeit is be kellett venni az anyagba. A IV. osztály kémia és ásványtana befejezi az alsó fokon a természetrájk oktatást, kiegészíti az I. és II. osztályban tanult növény és állatvilág ismeretét, de másrészt kellő alapul szolgál az V. osztály növény- és állattani oktatásának. Az I. és II. osztály anyagához szervesebben kapcsolódnék, ha a kémia-ásványtan volna a III. osztályban és az ott levő fizika kerülne a IV-be. Az ilyen sorrend mellett egyéb pedagógiai okok is szólnának.

Az V. osztály anyaga a biológia. A tanterv megszabja a feldolgozás szempontjait, az anyaggyűjtésre nézve pedig kötelezően a típusok tanítását elvét állítsa fel. Ezen a téren érvénye-

sülhet a tananyag kiszemelésének szabadsága. Az Utasítás felsorolja azokat a szempontokat, amelyek ezt a szabadságot korlátozzák. Az ember szervezetét az alsó fokon a természetrajz (I. osztály) és az egészségtan (IV. osztály) keretében ismeri meg a tanuló. Az V. osztályban a tanterv ismét előírja az ember külső-belső alkati tulajdonságainak és életjelenségeinek tanulmányozását. Az Utasítás szerint itt részletesen kell tárgyalni az emberi szervezetet és életműködését, egyúttal alapot nyújtva a felsőfokú egészségtan számára. Így az Utasítás biztosítva látja, hogy ezek a nélkülözhetetlen ismeretek mélyen belevésődnek az emlékezetbe.

Igen tanulságos az Utasításnak az öntevékenységet tárgyaló fejezete. Eszerint *a nevelő tanítás a tanulók öntevékenységeiben nyilvánul legjobban.* Az öntevékenység elve a tanuló szunnyadó képességeit akarja életre kelteni és a meglévő tehetségeket kellő tökéletességre fejleszteni. Így a szemléltetés módjára alkalmazva az elvet, az Utasítás megállapítja, hogy kevésbé eredményes a szemléltetésnek az a módja, hogy előre bejelentjük az illető növény vagy állat tulajdonságait és állításunk igazolására bemutatjuk a szóbanforgó tárgyat. Eredményesebb, ha a tanulók előbb megtekintik és azután ők maguk állapítják meg a tulajdonságokat. Általában igen figyelemre méltó, amit az Utasítás úgy a módszer, valamint a szemléltetés különféle módjáról mond.

12. *Vegytan.* Új tantárgy a VI. osztályban 3 órán. A német gimnáziumban a fizikával kapcsolatban tanítják. A német Utasítás szerint azok a részletek, amelyek a biológiában szükségessé válnak: cukor, keményítő, sejtanyag, erjedés, ecetsav, zsiradék, fehérje stb. alkalmas helyen ott tárgyalandók. A magyar tanterv célmeghatározása szerint, egyrészt az élő és élettelen világról eddig szerzett ismereteket egészíti ki, amennyiben az azokat alkotó fontosabb anyagok változásait irányító főbb törvényszerűségeket ismerteti, másrészt az anyagismeret fontosságát ecseteli művelődéstörténeti, nemzeti, honvédelmi, gazdasági, ipari és egészségügyi szempontból. A tanítási anyagot a tanterv csak vázlatosan sorolja fel, hogy mit és mennyit tanítson az egyes tárgykörökből azt a tanárra bízza. Erre vonatkozólag az Utasítás is csak annyiban rendelkezik, hogy a túlterhelés elkerülése végett, az egyes fejezetek tárgyalásánál bölcs mérsékletre inti a szaktanárokat. A tanárnak, a tananyag részleteinek megállapításánál tekintettel kell lennie az iskola környezetének jellegére (iparúzó, gazdálkodó, stb vidék), a tanulók nemére és szellemi fejlettségére stb.

Jellemző az irányváltozásra, amit az Utasítás az élettelen világról kapcsolatról mond. A vegytan tanításának egyik fontos feladata a gyakorlati alkalmazások felemlítése. Legjobb ha a

tanulókat magunk biztatjuk azoknak az eseteknek felsorolására, amelyekben a kérdéses anyag alkalmazását tapasztalták. Ezzel bevonjuk őket a közös iskolai munkába, másrészt pedig arra szoktatjuk, hogy a tanultakat maguktól is iparkodjanak az élettel összekapcsolni. Az ilyen szabadjára engedett felsorolások sokszor a legtanulságosabb és legérdekesebb kérdések megbeszélésére adnak alkalmat.

13. *Természettan.* Az óraszámok nem változtak: a III. osztályban 2, a VII. és VIII. osztályban 4—4. A német gimnáziumban a IV. osztálytól kezdve osztályonként 2—2 óra. A fizikát a kémiával együtt tanítják.

A magyar tanterv célkitűzése a régi, hogy a tanuló megismerje a természettani jelenségekre vonatkozó legfőbb fogalmakat és törvényeket és tájékozottságot szerezzen a legfontosabb gyakorlati alkalmazásokban. Ezenkívül az új tanterv még nevelő hatások elérését is megkívánja a tanítástól. A tananyag elosztása is a régi maradt. Az anyagfelsorolás egymásutánja azonban megváltozott. A III. osztályos anyag bevezető fejezetekkel kezdődik, azután következik a hőtán, hangtan, mechanika, mágnesség, elektromosság és fénytán. A VII. osztályos anyag a fénytannal kezdődik, azután következik a mechanika, hangtan, hőtán. A VIII. osztály anyaga a mágnesség és elektromosság. A természettan összefoglaló áttekintése. Az Utasítás azonban az anyag tárgyalásának egymásutánját teljesen a tanár pedagógiai meggyőződésére bízta. Alkalmazkodhatik a tanterv vagy tankönyve adata sorrendjéhez, de el is térhet tőle. De meg kell fontolnia, hogy a fizika egyes fejezeteit ne minden összefüggés nélkül állítsa egymás után.

Miután a III. osztályban csak heti 2 óra áll a tanár rendelkezésére, az anyagot nagyon gondosan be kell osztania, hogy a túlterhelés veszélyét elkerülje. Az Utasítás szerint röviden kell tárgyalnia az anyagnak oly részeit, amelyek akár pedagógiai, akár fizikai szempontból nem okvetlenül fontosak. A tanévnek a tanításra felhasználható részét 30 hétnek véve, a fizikatanítás rendelkezésére álló 60 órára az anyagot a következőképpen osztja el az Utasítás: a bevezető rész igénybe vesz kb. 3 órát, a mechanika 19, a hangtan 3, a hőtán 8, a mágnesség-elektromosság 15, a fénytán 8, az összefoglalás 4 órát.

Nagyon helyes elgondolása az Utasításnak, amit az anyag egyes részeinek egybekapcsolásáról mond, ami ezen a fokon különösen ajánlatos, mert a fizikát közelebb hozza a gyermek érdeklődési köréhez. Például említi a következőket: A Nap szerepe a Föld életében (hő és fénysugarak). A jeladó és jelközvetítő berendezések. Az élet gazdaságosabb berendezésére

szolgáló készülékek. A szárazon, vízen és levegőben használt közlekedő eszközök.

A módszer tárgyalásánál az Utasítás hangsúlyozza, hogy *a fizika tanításában rejlő nagy pedagógiai értékek fokozottabban érvényesülnek, ha a tanulók nem pusztán figyelmes hallgatói a tanár előadásának, végig nézői a kísérleteknek, hanem maguk is bekapcsolódnak a tanítás munkájába. E bekapcsolódásnak eszközei: a kérdező kifejtő eljárás, a munkáltató tanítás és a fizikai gyakorlatok. A munkáltató tanítás órái a tanításba szervesen beleilleszkedő olyan órák, amelyekben a tanulók a tanár irányításával maguk kísérleteznek, maguk keresnek törvényszerűségeket, ismernek meg fizikai fogalmakat.* A tanulók kettes, esetleg hármas csoportokban dolgoznak, mert szükséges, hogy a csoport tagjai közölhessék egymással gondolataikat s a munkaközösség érzését is fejleszteni akarjuk ezzel a módszerrel. Az Utasítás néhány példát is mutat be a munkáltató tanításra. Természetes az Utasítás azon megjegyzése, hogy a tanítást nem lehet teljesen a munkáltató alapra helyezni a rendelkezésre álló idő elégtelenségén és az anyagi eszközök hiányán kívül azért sem, mert a tananyag nem minden részében alkalmas ilyen feldolgozásokra.

14. *Mennyiségtan és mértan.* Óraszámok: 4, 5, 3, 3, 3, 3, 3, 3, összesen 27. Csökkentek az óraszámok az I-ben 2-vel, a III. és IV.-ben 1—1-gyel. Emelkedett az óraszám a II. és VIII.-ban 1—1-gyel. A német gimnáziumban az alsó 3 osztályban 4—4, a következő 5 osztályban 3—3, összesen 27 óra.

Az anyagelosztásban a következő változások vannak: a közönséges törtekkel való műveletek az I-ből átkerültek a II. osztályba, ugyancsak a II. osztályba került a III-ik osztályból a kamatszámítás és így a II-ik osztályban befejeződik a számtani anyag. A II. osztály mértani anyaga is bővült, amennyiben a régi tantervben előírt kocka, hasáb és gúlához, most a henger, kúp és gömb szemléltetése és kiszámítása is hozzájött. A III. osztályban algebra és szerkesztéstan, a IV-ben algebra és planimetriaismeretek rendszeres összefoglalása és kiegészítése. Az V. VI. VII. osztályok anyaga alig változott, a VIII. osztályban a határozott integral és a komplex számokkal való műveletek új anyag. A számtani anyagból elmaradt az arany- és ezüsttörvényekre vonatkozó számítás, a régi terület és hosszúságmértékek, a kamatszámítás alkalmazásai: értékpapírok, váltók leszámítolása. Elmaradt a VIII-ból a szferikus trigonometria, a kapcsolástan elemei, a valószínűségszámítás.

A számtani anyag nagyon is szűk térre szorult, ami aligha válik hasznára a középiskolai mennyiségtan tanításának. A VIII. osztályból kikerült érett ember kitűnően tud majd integ-

*rálni, de a kamatszámításról sejtelve sem lesz, ami minden-
esetre nagy hiány. A VIII. osztályban szerepel ugyan „A gim-
náziumban tanult ismereteknek rendszeres és magasabb szem-
pontból való összefoglalása”, de az utasítás csak az algebra és
geometria összefoglalását és ismétlését rendeli el, pedig nagyon
hasznos volna a számtani résznek a gyakorlatban fontos részeit:
a százalék és kamatszámítást és azok gyakorlati alkalmazását
is bevonni ebbe az ismétlésbe.*

A módszerre vonatkozólag kifejti az utasítás, hogy az ér-
deklődést és megértést csakis úgy érheti el a tanár, ha kez-
detől fogva gondosan ügyel a pontos alapvetésre, a rendszeres
haladásra, a szerzett ismeretek kapcsolatának biztosítására, a
tanulótól önálló munkásságot kívánó begyakorlásokra. *Az ok-
tatást a növendékek folytonos munkássága kísérje.* A feladatok
kidolgozását minden tanuló írja a füzetébe. Ezalatt egy-egy
tanuló hangosan számol, felváltva mindig más és más. Ugyan-
akkor írjon egy tanuló a táblára, de csakis azt, amit a han-
gosan számoló diktál. *Az önállóbb munkásságra időnkint be-
iktatott csendes foglalkozással szoktassuk rá a tanulót.* Az én
tapasztalatom szerint a táblán való írás a tanulók nagy részét
arra csábítja, hogy onnét másoljon a füzetbe. Míg ha a han-
gosan számolót kell figyelemmel követnie, akkor a munkája
önálló.

Nagyon érdekes része az utasításnak a házi és iskolai írás-
beli feladatokról mondottak. Gyakorlatiak.

15. *Rajz és műalkotások ismertetése.* Ilyen címen új tárgy
a gimnáziumban. Az alsó négy osztályában az óraszámok a
régiek 2, 2, 2, 2, új a tantervben, hogy a VII. és VIII. osztá-
lyokban is szerepel 1—1 óra. Mint rendkívüli tárgy szerepel
a rajz a felső négy osztályban is heti 2—2 órával. A német gim-
náziumban az alsó négy osztályban 2—2, a felső négy osztály-
ban 1—1, összesen heti 12 óra. A tantárgy elé tűzött célmeg-
határozás teljesen megvilágítja azt a jelentőséget, melyet ez
a tantárgy az új gimnáziumban betölt. A tananyag felosztása
osztályról-osztályra nagyon részletes és tárgyalja a vonalvezet-
ést, foltfestést, síkformák rajzolását vonalzóval és körzővel
való rajzgyakorlatokat, a díszítőrajzot, a tervezést, az elképze-
lés és emlékezet alapján való rajzolást, a szabad gyermekrajzot,
a művészeti alkotások ismertetését, a III. osztálytól a vetületi
rajzolást.

Az Utasítás szerint a rajzoktatás egyik legszebb feladata,
hogy kiművelje nemzeti forma- és színízlésüket. Semmi sem
természetesebb, mint az, hogy a rajzi látásra és a rajznyelvre
való nevelésben a körülöttünk levő, tehát hazai világból in-
dulunk ki. A magyar népművészet nemesebb, stílusosabb ele-

meit, alakját, szerkezeteit, ötleteit, színízlését ismertessük különös gonddal.

15. *Testnevelés.* Óraszámok:

a régi tantervben: 2, 2, 2, 2, 2, 2, 2 összesen 16 óra,

az új tantervben: 4, 4, 4, 4, 6, 6, 6, 5 összesen 39 óra,

a német tantervben: 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5 összesen 40 óra.

Az óraszámok tehát erősen emelkedtek az új egységes középiskolában. A célkitűzés is új és pedig három irányú: a) az egész test erejének, ügyességének, edzettségének és szépségének arányos kifejlesztése; b) értékes lelki fejlesztés útján az egységes és összhangzatos nevelés támogatása; c) Az egyéni képességek kifejlődésének tervszerű irányítása.

A tanítás anyaga tüzetesen fel van sorolva, részletezve egyszerű gyakorlatokra, összetett egyéni gyakorlatokra és társas gyakorlatokra, rendgyakorlatokra. *Ujítás benne a légoltalmi gyakorlatok, mely végig mind a nyolc osztályban szerepel.* Minden osztályban szerepelnek kirándulások, ezeknek anyaga tájékozódás, térképolvasás, terepjátékok, távolságbecslő gyakorlatok. A sportdelutának anyaga: torna, athletika (futás, ugrás, dobás), úszás, játékok (labdarugás, kézilabda, kosárlabda, tennisz, vízipóló, jégkorong és gyeplabda), egyéb sportok (korsolyázás, sizés, evezés, ökölvívás, birkózás).

17. *Egészségtan.* Az új tantervben a IV. és VIII. osztályban 1—1 óra: A régi tantervben kötelező rendkívüli tárgy volt a VII. és VIII. osztályban a második, illetőleg az első félévben heti 2 óra. A német gimnáziumban nincs. Uj a célkitűzésben. "A betegségek megelőzésére való ránevelés." Az anyag is megfelel ennek a nagyon dicsérendő célnak. A IV. osztályban inkább az egyéni egészségvédelem, míg a VII. osztályban egészségvédelmi szempontból általánosabb áttekintés a feladat. A leánygimnázium egészségtana természetesen szintén tekintettel van a leányok jövő hivatására.

18. *Szépírás.* Az I. osztályban heti 1 órában a cél: könnyen írható, jól olvasható, tetszetős magyar folyóírás kifejlesztése. Az egyszerű németbetűs írás megtanítása. A német gimnáziumban nincs külön, hanem a rajz anyagában szerepel. A tanterv könnyen kapcsolható magyar folyóírást kíván a római írásforma alapján. Az utasítás 35 oldalon tárgyalja a szépírástanítás módszerét nem kívánja az árnyékolást, a betűk mérete tekintetében nem kíván egységet az osztályban, ezért nem négy vonalas füzetben kívánja a szépírás gyakorlást, hanem egyvonalas gyakorló füzetben. Bár kifejezetten nem rendeli el az Utasítás, de az adott szempontból következtetve a zsinórirást kívánja.

19. *Gyorsírás.* Uj tantárgy a IV. osztályban heti 2 óra. A német gimnáziumban nincs. A cél a fogalmazási egységes

magyar gyorsírás elsajátítása oly mérvben, hogy az iskolai év végén ötperces, lehetőleg 60 szótagos sebességű diktátumnak szabatos, olvasható leírása és közönséges írásba való áttételére legyen képes a tanuló.

20. *Ének.* A régi tantervben nem szerepelt, az új tantervben az alsó három osztályban 2, 2, 1 összesen 5 órában szerepel. Ezenkívül elrendeli a tanterv, hogy az összes osztályoknak alkalmas tanulóiból énekkart kell alakítani, részint nevelői célból, részint az éneken szerzett ismeretek és készségek gyakorlati értékesítésére. A német gimnáziumban „Musik” címen szerepel: 2, 2, 2, 1, 1, 2, 2, 2, összesen heti 14 órában.

21. *Osztályfőnöki óra.* Az I. osztályban heti 1 óra, azzal a kijelölt céllal, hogy a tanítási órákon folyó nevelést rendszeresen kiegészítsék azzal, hogy felébresztik és tudatosan fejlesztik a tanulók erkölcsi érzékét. Az osztályfőnöki órák anyagát 4 tárgykörbe osztva adja a tanterv. a) az iskola rendjéhez való szoktatást, b) a napirend, c) gyakoribb diákhiba e korban, d) diákerények e korban. *Nagy kár, hogy az óriási anyagghalmaz miatt ezeket a rendkívül fontos nevelő órákat csak az I. osztályba lehetett beszorítani.* A német gimnáziumban nincs.

22. *Kézimunka.* A leánygimnázium alsó négy osztályában heti 2—2 óra. A tanítási anyag az I. osztályban horgolás, kötés, varrás, kivarrás, a II. osztályban kötés, varrás, kivarrás, foltozás. A III. osztályban himzés, varrás, szabásrajz. A IV. osztályban himzés, varrás, szabásrajz. A munkáknál kiemelkednek a magyar népművészet termékei. Az I. osztályban szerepel a szilágysági vagy székely szálán varrott, a II. osztályban a kalotaszegi kis vagy nagy írásos kivarrás, a III. osztályban a rátét munka, a mezőkövesdi himzés, a zalai, somogyi, boldogi himzés, a IV. osztályban a torockói himzés, kalotaszegi, sárközi. A III. osztályban ingszoknyát szabnak és varrnak, himzésdísszel.

*

Amint a hézagok felsorolásból megállapítható sok a tantárgy és igen sok az anyag. Az Utasítás több helyen szempontokat ad a nehézségek áthidalására, a túlterhelés elkerülésére, mégis nehéz feladatot ró az új tanterv az egységes középiskolára. Bizonyos elveket az új tanterv és utasítás lényegesen következetesebben hajt végre mint a régi tanterv. A magyar nemzeti érzést és gondolatot minden tárgynál kidomborítja. A magyar nyelv és irodalom 8 éven át modern értelemben vett irodalomismeretet tanít, a magyar nemzeti történelem az első osztálytól a nyolcadikig vonul végig, a magyar föld alapos megismerése nemcsak az alsó, hanem a felső tagozat feladatai is lett a gazdasági és társadalmi ismeretek hazánk gazdasági viszonyai ismertetésének szolgálatában áll, a rajz és mű-

alkotások ismerete című tantárgy a magyar díszítményi elemekre, magyar népművészetre, Magyarország művészeti emlékeire hívja fel a tanuló figyelmét stb. A természettudományok is egybekapcsolva két tagozatban követik egymást a nyolc osztályon át. *A munkára nevelő oktatás végig vonul az egész Utasításon. Az öntevékenységre nevelő módszert az Utasítás minden tantárgynál hangsúlyozza, anélkül, hogy ezt az elvet túlzásba vinné. A munkáltató tanítás nevelő értékének ilyen határozott hangoztatása új a középiskolai tantervi Utasításban és ezt mi, akik ezt a módszert folyóiratunkban évek óta képviseljük, jóleső érzéssel szögezzük le e helyen.* Nem lehet azonban eléggé hangoztatni, hiába való a legjobb tanterv, haszontalan a legértékesebb utasítás is, ha a rendkívül nehéz feladat végzésére, amit az új egységes középiskola munkásaira ró, nem áll egy hivatása magaslatán álló szakavatott, gondosan körültekintő, végtelenül tapintatos és amit első helyen kellett volna említenünk anyagi gondterhektől mentes tanári kar rendelkezésre. *Az iskolát jó iskolává nem a tanterv, nem is az utasítás, hanem csakis a tanár teheti.*

Szenes Adolf

A magyartanítás problémái a gimnázium harmadik osztályában.

A készülő új tanterv feladata lesz tisztázni, mit és megnyitni akar elérni a középiskola a magyartanításban. Az első és második osztály új tanterve kiállotta a próbát az utasítással együtt, — egyikkel sem akárok foglalkozni. A Hivatalos Közlönyben megjelent szűkszavú harmadik osztályos tanterv lényegesen eltér a régitől, utasításai nem jelentek meg, s ezért nem célszerűtlen talán, ha a tanterv megvalósításáról írok. Az új utasítások úgyis szabadabb kezet hagynak minden magyar tanárnak, — mindabból, amit megvalósítottam vagy amit hibáztam, tanulhat minden magyar tanár. Nem elméletet adok, hanem vázolom azt a módot, amellyel az 1937/38-as tanévben a *Ciszterci Rend egri Szent Bernát-gimnáziumában* életté akartam varázsolni az új tantervet. Az elmúlt tanévben éppen a tanterv szűkszavúsága és az utasítások hiánya miatt a III. osztályban a magyar tanítás szinte teljesen a magyar tanárok kénye-kedvére volt bízva: elfogadhatónak tekinthető tehát minden a régi utasításnak s az I—II. osztálynak szóló új utasítások szellemével összhangban álló s az új tantervnek meg-